

áll a tény előtt, hogy Dél-Afrikában még mindig milyen távoli ábránd egy mindenki számára elfogadható oktatási rendszer.”†

A tanügyet minősítő szakmai megnyilatkozásokban gyakran feltűnik a válságok különféle fajtáinak említése. Eszerint válságban van a tanügy legitimitációja, hitelessége annak következtében, hogy az etnikai alapokra helyezett oktatási rendszer elfogadhatatlan a dél-afrikai többsége számára. Idetartozó jelzés az üzleti szféra részéről, hogy az úgynevezett fekete iskolában érettségi bizonyítványt szerző fiatalok jelentős része nincs felvértezve a kereskedelem és az ipar igényelte készségekkel és képességekkel.

A rendszer válságának másik jele az oktatásügyi ellátás markáns diszkriminációra utaló egyenlőtlensége, ami kiváltképp szembeötöl a képzett nevelők egyenlőtlen eloszlásában a különböző társadalmi csoportok iskolái között. E körbe sorolható az oktatási rendszer relevanciájának megkérdőjelezése is, tekintettel a jelenlegi tantervek Európaközpontúságára és túlzottan elméleti orientációjára, ami együtt jár a gyakorlati készségek/képességek, az önálló gondolkodás és a pozitív csoportközi kapcsolatok fejlesztésének elhanyagolásával.

Gyökeres oktatáspolitikai irányváltás fogalmazódik meg a Parlamentnek a felállítandó új oktatási központokkal kapcsolatos alapelveiben. Eszerint: kívánatos egy egységes, maguk az emberek által működtetett oktatási rendszer kiépítése; a források méltányos módon történő allokációja; a különböző társadalmi és szakmai szerveződések (Tanárszövetségek, Diákképviselők Tanácsa, Szülők Szövetségei) elismerése az iskola igazgatásának/irányításának elemeként. Ezek az alapelvek nyilvánvaló hiányokra utalnak, a rendszer kívánatos átalakításának irányát jelzik.

A megkezdett változások köre azonban ennél jóval tágabb, felöleli a társadalmi-gazdasági élet valamennyi lényeges területét. Szinte beláthatatlan nagyságrendű és horderejű feladat az apartheid lebontása, ha tekintetbe vesszük az ország szakadéknyi, főként az etnikai csoportok mentén kirajzolódó egyenlőtlenségeit. Ugyanakkor az etnikai sokszínűségből fakadó kulturális pluralizmus az ország olyan alapadottsága, amely “operacionálizálhatóvá” azaz emberi/kisebbségi jogokat érvényesítővé, társadalmi integrációt előmozdítóvá

éppenséggel a multikulturális nevelés által válhat. Erre esély akkor is látszik, ha jelenleg az országban éles viták vannak a multikulturális nevelésről. (Magának a fogalomnak a definíciója körül is különböző nézetek jelennek meg, amint azt a vonatkozó címkék sokfélesége is jelzi. A teljesség igénye nélkül említünk meg néhányat ezek közül: interkulturális nevelés, multietnikus nevelés, biculturális nevelés, nemzetközi nevelés, post-apartheid nevelés, anti-rasszista nevelés stb.)

A fogalom értelmezési nehézségein túlmenően szkeptikus nézetek is megfogalmazódnak a szervezett nevelés e koncepcióját illetően. Azaz – úgy mond – kutatási tapasztalatok kevéssé támasztják alá azt, hogy oksági kapcsolat lenne adott egyén életesélyei és etnikai tudatának fejlettségi szintje között.‡ Sőt olyan vélemény is ismert, amely szerint az etnikai háttérű gyermekek számára egyenesen az életesélyek ellen hat, ha a multikulturális nevelés szellemében készült programok alapján tanítják őket.

Meglátásom szerint a multikulturális nevelés fontos eszköz lehet annak szolgálatában, hogy erősítse azon értékek iránti elkötelezettség érzését, amelyek az emberi/kisebbségi jogok alapját képezik.

Bredenkamp, I. M.

*VISTA Egyetem, Dél-Afrikai Köztársaság
(fordította Sz. L. T.)*

ARAB DIÁKOK ÉS A MAGYAR FELSŐOKTATÁS

A szociológiai szakirodalom számára szinte közhely, hogy az egyetemi hallgatók nemzetközi mobilitása messze a legnagyobb más társadalmi csoportokhoz viszonyítva, amit csak tovább növel a tudás “szupranacionalizálódása” és a nemzeti felsőoktatási rendszerek kereteinek felbomlása. Mindezen tényezők együttesen segítették a nemzetközi diákcsera-programok és az idegen nyelvű oktatás terjedését a huszadik század közepétől kezdve a fejlettebb országokban. Ez a folyamat sok helyen kiélezte mind az adott ország felsőoktatási rendszerének és a külföldről érkező diákok elvárásainak, céljainak elvekben összhangban lévő viszonyát, mind a különböző életviteli kultúrák találkozását. Különösen érvényes ez az ún. fejlődő

† Mncwabe, i.m. 24. p.

‡ Bullivant, B.: *The Pluralist Dilemma in Education*. Sydney, Allen and Unwin, 1983.

országokból érkező diákok esetében, mivel itt a gazdasági elmaradottság mellett a kulturális hagyományok akár több évezredes eltérő fejlődése is növelte a hallgatók társadalmi háttérének különbségeit.

Nem volt ez másképp Magyarországon sem. Még akkor sem, ha a szocialista országok korántsem vettek részt olyan intenzitással a felsőoktatás nemzetközivé tételében, mint a nyugat-európai országok, vagy az USA. Létezett viszont "szocialista relációban" is nemzetközi felsőoktatási kapcsolat, melyben a KGST-országokon kívül előkelő szerepet kaptak a harmadik világ "baráti" országai is. A nyolcvanas évek Magyarországa a "szocialista reláció" vége felé járva a felsőoktatásában is egyre nagyobb figyelmet fordított a nemzetközi kapcsolatokra. Ebből a szempontból különlegesen értékes információkat rejt az a kutatás, melyet *Abdulah M. Ashab* végzett 1986 és 1990 eleje között az itt tanuló arab hallgatók társadalmi beilleszkedéséről és a magyar felsőoktatási viszonyokról alkotott véleményéről.

Ashab kandidátusi disszertációja skolasztikus leíró rendezettséggel foglalja össze tapasztalatait. A kérdőíves és interjúk adatgyűjtést részvevői megfigyelésekkel kiegészítő adatgazdag kutatás érdekes képet rajzol elénk két kultúra találkozásáról, és még izgalmasabb kérdéseket vet fel a magyar felsőoktatás nemzetközi szerepvállalását illetően.

Az arab diákok és a magyar társadalom

A kilencvenes évek elszomorító politikai jelenségei közé tartozik Magyarországon a szélsőjobboldal külföldi ellenes intoleranciája, mely most már szervezett formában is megjelent. A napi hírekből azonban semmit sem tudunk meg a külföldi diákok és a magyar társadalom együttéléséről. Ashab kutatásából azonban megnyugtató, békés kép tárul elénk: az arab diákok egy-két intoleráns megjegyzésen kívül sosem tapasztaltak diszkriminációt vagy ellenségességet. Sőt, az albérletlen lakó diákok interjúikban harmonikus – mondhatni angol típusú – egymás mellett élésről számoltak be. A muzulmán diákok egymás között zavartalanul tartották meg vallási ünnepeiket, udvariasan figyelmet fordítva a szomszédok szokásaira is. Az arab diákok egy része amúgy is elég szekularizált ahhoz, hogy viszonylag zavartalanul beilleszkedjen, más részük csak néhány alapvető kérdésben őrizte meg vallásosságát, melyet a követségeken fenntartott imádkozóhelyekkel és az egymással való érintkezéssel meg is tudnak valósítani. Igen fontos szerepet játszik a budapesti Arab Iskola (általános és középiskola), mely lehetőséget nyújt

családosok számára is a magyarországi továbbtanulásra. A magyar nyelv ismerete a diákok beszámolóí alapján döntő tényező a beilleszkedés folyamatában: a legtöbb nehézségről az angol nyelvű kurzusokon résztvevők adtak hírt.

A Magyarországon tanuló arab diákok Ashab szerint három nagyobb csoportba különíthetők el: egyrészt a posztgraduális képzésben résztvevők, másrészt a saját országuk által küldött, vagy ösztöndíjat elnyert diákok csoportja; míg végül az otthon egyetemekre be nem jutott hallgatók, akik saját maguk finanszírozzák legtöbbször csak egy-két szemeszteres ittlétüket. Míg az első két csoport esetében leginkább szakmai továbbfejlődés, vagy jobb munkahely elnyerése áll a tanulmányok hátterében, addig a harmadik csoport meglehetősen bizonytalan motivációjú: az is előfordult, hogy megfelelő középiskolai végzettség hiánya miatt otthon elutasított fiatal jött a Műszaki Egyetemre, hogy majd – saját bevallása szerint – egy-két szemeszter után hazatérjen tanulmányait folytatni. Feltételezhető, hogy leginkább közülük kerülnek ki azok a többször ismétlő, közben kereskedéssel is foglalkozó hallgatók, akik tanulmányi sikertelenségük ellenére is maradnak a vonzó és olcsónak számító országban.

A magyar felsőoktatás és a nemzetközi programok

Az arab diákok visszajelzései még fontosabbak a magyar felsőoktatás szempontjából: vajon mennyire felkészültek a magyar intézmények a nemzetközi piacra való kilépésre? Ashab kutatásai igen érdekes képet nyújtanak a magyar egyetemek programjairól. A nyolcvanas évek óta Magyarországon angol nyelvű programok is indultak, melyek különösen vonzóak lehettek a csak "testvéri" vagy "baráti" országba jelentkező arab diákoknak: út Európába! Aztán azonban jött a csalódás: a magyarországi programok kidolgozatlanok, stratégia nélküliek, nem illeszkednek más egyetemek tanulmányaihoz. Az előadók felkészületlenek és nyelvtudásuk sem a leg-
tökéletesebb, olyannyira, hogy volt olyan diák, akit hónapokig került disszertációjának opponense, valószínűleg olvasási gondok miatt...

Az angol programok a diákok kritikai alapján nemcsak a nemzetközi továbbtanulási rendszerbe nem illeszkednek, de a magyar viszonyoknak sem felelnek meg. Az itt szerzett tudás sehol nem hasznosítható a magyar munkaerőpiacon. A szakirodalom nem elérhető angolul, a gyakorlatok elvégzésére alig van mód, ennek ellenére komolyabb erőfeszítés nélkül is elengednek mindenkit

a diplomáig. Mindezek alapján úgy tűnik, a nemzetközi képzési formák adaptációja helyett az intézmények "önmozgása" hozta létre az idegen nyelvű képzést a nyolcvanas évek második felében, mely önmagában kevéssé lehet elég a versenyképességhez a "táborok" felbomlása után.

Az intézmények nem fordítanak különösebb gondot a külföldi diákok informálódására és beilleszkedési nehézségeinek könnyítésére sem. A magyar nyelvtanfolyamok a diákok szerint használhatatlan tudást nyújtanak, angolból is csak magánnyelviskolákban lehet eredményesen felzárkózni. "Odahaza" pedig nem található szinte semmi információ a magyar egyetemek programjairól, a jelentkezés már kint tanuló barátok és egyéb informális csatornák útján történik.

Az előkészítés hiányosságai közé tartozik a felvételi szelekciós szempontok teljes hiánya is: a legkülönbözőbb tanulmányi háttérrel (mint már említettük, néhol megfelelő középiskolai végzettség nélkül is) kerülnek be a hallgatók az egyetemi képzésbe. A kandidátusi fokozat elnyeréséhez az egyetemi doktoroknak és a frissen diplomázottaknak ugyanazokat a kevéssé hasznosítható kurzusokat kell végigjárniuk, vagy egyetemenként egészen különböző "Phd"-tanfolyamokon kell részt venniük. Még ha ez esetben a magyar Phd-rendszer általános kidolgozatlanágáról van is szó, figyelemreméltó végiggondolatlanág látható a külföldiek számára is ajánlott programokban. A tudományos fokozat megszerzéséhez szükséges kutatások is a legtöbb esetben rendezetlen háttérűek, sokszor sem az anyagiak, sem az egyéb feltételek (engedélyek, srb.) nem biztosítottak.

Mindezek alapján úgy tűnik, egyedül azok a hallgatók nevezhetők "szerencsésnek", akik eleve magyar kurzusokra jelentkeztek: ők elégedettek a tanulmányi eredményességgel és a programok értékével egyaránt: sokan közülük magyar házastársra lelve munkát is találnak. A kérdés csupán az, hogy vajon az ilyen típusú beilleszkedés-e a célja a nemzetközi programoknak.

Bár a kilencvenes évek az ún. „dolláros képzésben” is áttörést hoztak (Surányi Bálint: A dolláros képzés Magyarországon. Bp., Oktatókutató Intézet.), érdemes az arab diákok figyelmétetéseit megszívlelni: nagyobb átgondoltságot és tervezettség igényel a felsőoktatás nemzetközi piaca a pusztán intézményi kezdeményezéseknél. A programoknak illeszkedniük kell azokhoz nemzetközi normákhoz és elvárásokhoz, melyek alapján a diákcsere programok és a posztgraduális képzések szerveződnek, államközi egyezmények-

ben kell a diplomák konvertálhatóságának feltételeit rögzíteni. Több szempontból is hasznos lenne a vasfüggöny ledőlése után a kurzusokat nyugat-európai egyetemekkel közösen szervezni. Egyrészt fontos lehet ez a szervezési tapasztalatok hasznosítása miatt, másrészt segíthet a harmadik világban található elit-villongások hatásainak csökkentésében is: Ashab kutatásai alapján feltételezi, hogy a kelet-európai egyetemeken szerzett diplomák konvertálását sok helyen az arab országok nyugat-európai egyetemeken tanult elitje akadályozza meg. A programszervezésnek nagyobb figyelmet kell fordítania a felvételi feltételek egységesítésére: a tandíjas tanfolyamok közönsége sem növelhető a szelekció háttérbe szorításával anélkül, hogy a képzés színvonala ne sínylené azt meg.

A kilencvenes évek Európájában Magyarország felsőoktatásának egyszerre kell megőriznie versenyképességét és presztízsét. Az arab diákok szerint a magyar felsőoktatás igen jó színvonaláról ismert, melyet kiegészít az ország viszonylag olcsó megélhetési ár-színvonala. Nagy veszteség lenne a jó hírt rövid távú bevételekért elpazarolni. Az új magyar felsőoktatáspolitikának az eddiginél hathatósabban kell segítenie és koordinálnia az intézmények nemzetközi programjainak kidolgozását és futtatását. Így nemcsak versenyképességünket javíthatjuk, de az országról alkotott nemzetközi képet és szimpátia növekedését is jelentősen segíthetjük.

Drahoš Péter

“HAZATELEPÍTETT” ÉS “ŐSHONOS” ZSIDÓK FRANCIAORSZÁGBAN

A zsidóság 2000 éves történelme a közösségen belüli és a közösségek közötti megosztottság állandósult mintáit mutatja. A farizeusok és szadduceusok, majd a diaszpórában a szefárd és askenázi zsidók, a 18. századtól a 20. század elejéig a felvilágosult, európaizálódott, illetve a jiddisül beszélő, gettóban élő ortodox zsidóság közötti elkülönülés, a hasszidizmus fellépésével teremtődött vallási szembenállás, a kulturális és nyelvi különbségek a "galíciai" és a "litván" közösségek között változatos formáit mutatják annak a megosztottságnak, amely a zsidó állam létrejötte után sem szűnt meg. Az európai és a keleti származású, illetve a vallásos és nem vallásos zsidók közötti különbség ma is választóvonalat jelent Izraelben.

A diaszpórában is létezik hasonló megosztottság. Franciaországban él ma Európa legnagyobb zsidó közössége (amely létszámát tekintve az amerikai és az